

ПАДІННЯ РЕЖИМУ “НОВОГО ПОРЯДКУ” В РЕСПУБЛІЦІ ІНДОНЕЗІЯ

Світова економічна криза, що розпочалась у 1997 році, від якої Індонезія постраждала чи не найбільше серед країн Південно-Східної Азії, неспроможність уряду подолати наслідки цього економічного лиха, корупція, що сягнула “захмарного” рівня, багатство одиниць, більшість з яких становило китайське населення країни, та бідність мільйонів, які склались переважно з місцевого малайського населення, похитнули позиції президента Сухарто серед індонезійського суспільства, яке могло вибачити йому захоплення своєю безмежною владою, але ж не могло вибачити власну бідність. Тому вже наприкінці 1997 року, незважаючи на перемогу пропрезидентської партії Голкар на виборах до парламенту, стало зрозуміло, що країна перебуває напередодні великих змін.

Головною метою пропонованої статті є повний аналіз подій у Республіці Індонезія протягом 1998 року, що призвели до падіння режиму Сухарто та його ідеолого-політичної системи “Новий порядок”.

Серед літератури стосовно подій, що досліджуються, слід виділити книгу А. Гафура, який на той час обіймав посаду заступника голови парламенту й спостерігав агонію режиму Сухарто зсередини [Gafur 2000]; дослідження Р. Л. Паттіраджаване “трагедії Трісакті” – події, яка стала останньою краплею народного терпіння і головною передумовою загальної консолідації індонезійського суспільства проти сухартівського режиму [Pattiradjawane 1999]; Ф. Зон розглянув політичну ситуацію в країні під час травневих подій в країні [Zon 2009], “трагедія Семанггі” є головним об’єктом дослідження М. Сабона [Sabon 1999]; роль студентства як головної рушійної сили антисухартівського руху була висвітлена М. С. Віджджо [Widjojo 1999].

На початку 1998 року найбільшу загрозу уряду становили представники мусульманського просвітницького руху Мухаммадія та їхній лідер Амієн Раїс. Демонстрації ставали все більш і більш масовими. ABRI (Angkatan Bersenjata Republik Indonesia,

Збройні Сили Республіки Індонезія) на початку не звертали уваги на ці прояви студентського невдоволення, та коли демонстранти вийшли за межі студентських містечок, військові почали застосовувати силу. Але ж серед самих військових почала поширюватись думка, що потрібні зміни, на які старий уряд вже неспроможний.

5 березня двадцять активістів студентського руху з Університету Індонезії почали пікетування будинку, де засідають обидві палати парламенту [Widjojo 1999, 96]. Вони вимагали справжніх реформ у країні. Цікаво, що їх прийняла фракція військових у парламенті.

10 березня Сухарто був знов обраний Президентом країни. На посаду віце-президента було призначено Хабібі. Сухарто оголосив про створення нового кабінету міністрів, до якого також у якості міністра з питань соціальної політики увійшла донька президента Сіті Хардіянті Рукмана, а впливовий соратник президента Боб Хасан отримав портфель міністра торгівлі. У той же час хвиля студентського спротиву охопила країну: студентські клуби, кампуси навчальних закладів перетворились на осередки опозиційного спротиву існуючому уряду. Генерал Віранто закликав студентство до діалогу, що, однак, не мало успіху, студентство відмовлялось від переговорів з існуючою владою, вимагаючи негайного реформування суспільно-політичного життя в країні та стабілізації економіки.

1 травня Сухарто, за допомогою міністра внутрішніх справ Хартоно, доводить до суспільства інформацію, що зміни в країні почнуться у 2003 році. Але вранці 2 травня ця інформація спростовується і оприлюднюється, що реформи можуть бути розпочаті вже у поточному році. 4 травня під тиском МВФ уряд підняв ціни на світло та нафтопродукти (ціна на умовну одиницю пального піднялась на 71 %, у той час як ціни на транспорт – на 65,51 %) [Zon 2009, 17]. Народні заворушення почались через кілька годин після оголошення нових тарифів на пальне та проїзд у міському та міжпровінційному транспорті. Найбільш велике заворушення відбулось у столиці провінції Північна Суматра місті Медан. Натовп, обурений промовою президента щодо економічної кризи в країні, почав трошити майно тих, хто вважався винним у тому, що відбувається в країні, перш за все, постраждало

китайське населення країни. Заворушення у Медані тривали безперервно протягом трьох днів. Відповідно до заяви прес-служби поліції провінції Північна Суматра, близько 170 магазинів було пограбовано, 38 автомобілів та 21 мотоцикл були спалені [Eklof 1999, 197]. У той же час військові наголошували, що ці заворушення не мають глобального характеру й не впливають на внутрішньополітичне життя країни. Генерал Віранто, голова Збройних Сил та поліції Індонезії, у своїй промові пообіцяв, що будь-який опір існуючому урядові буде зведений нанівець.

Студентство остаточно стало у конфронтацію до уряду та очолило антиурядовий рух: під час заворушень використовувалась саморобна зброя та “коктейлі Молотова”. Жертви були як із боку студентства, так і з боку поліції та військових. В Університеті Судірман у місті Пурвокерто, що на Центральній Яві, сталось заворушення, під час якого 65 студентів отримали поранення різного ступеня важкості. У місті Соло (Центральна Ява) після атаки студентського натовпу на поліцейські патрулі було поранено 43 поліцейських [Suharsih, Mahendra 2007, 127]. У Ріау, що на Суматрі, десятеро студентів загинули. Шістьох було ув’язнено, але уряд був вимушений їх випустити на волю після того, як 8000 студентів пікетували мерію міста. 52 студенти технічного факультету університету Джойобойо у місті Чіманггіс були госпіталізовані після сутички з поліцейськими, які почали використовувати сльозогінний газ та гумові кулі [Widjojo 1999, 121].

8 травня у Джокджакарті, своєрідному студентському центрі Індонезії, відбулась подія, що увійшла до історії країни як “Подія Геджаян” або “Трагедія в Джокджакарті”. Вранці цього дня студенти Інституту науки та технології Акпрінд та Вищої національної технологічної школи вийшли на демонстрацію із закликом до проведення реформ у країні. У той же час студенти Християнського університету Дута Вачана зібрались в атріумі університету для обговорення подій у країні. Вже після п’ятничної молитви о першій годині дня 5 тисяч студентів найбільшого вищого навчального закладу в місті університету Гаджах Мада зібрались на центральній площі кампусу. Студенти сусідніх університетів Саната Дарма та Педагогічного університету також зібрались для протесту проти дій поліції та армії по відношенню до мітингувальників. Ввечері студенти цих університетів розпочали марш,

щоб об'єднатися з колегами з Гаджах Мада, однак поліція та армія вже чатували на демонстрантів. Апарат безпеки почав використовувати сльозогінний газ та воду для розгону маніфестантів, які у той час якраз проходили по вулиці Геджаян. Студенти у відповідь почали кидати у поліцію каміння. Поліція та військові перейшли до більш активних дій, постраждали не тільки маніфестанти, а й місцеві продавці та пересічні мешканці. Представники апарату безпеки переслідували маніфестантів по всьому місту, проводячи зачистку, перш за все, кампусів та студентських гуртків. Сутички між студентством та апаратом безпеки тривали до ночі. Внаслідок цих подій загинула одна людина, сотні було поранено [Widjojo 1999, 126].

12 травня на території університету Трісакті в Джакарті відбулась подія, що стала визначальною в історії Індонезії. Вранці цього дня приблизно 6 тисяч викладачів та студентів університету зібрались, щоб висловити свою незгоду з діями уряду. В якості протесту, щось на кшталт національного трауру, було наполовину спущено прапор Індонезії, але в цілому мітинг проходив спокійно. Вже близько першої години дня ситуація почала ставати все більш тривожною після того, як до території кампусу почали підтягуватись поліцейські та армійські підрозділи. Мітингувальники вирішили пройти маршем до будинку парламенту. Подолавши відстань від кампусу до мерії Західної Джакарти, студенти були зупинені військовими та поліцейськими, після чого почались переговори. Демонстранти наполягали, що вони лише хотіли, щоб їхня думка була почута депутатами парламенту, поліція ж не дозволяла продовжити марш з огляду на можливість зупинки і без того ускладненого дорожнього руху в Джакарті. Після тривалих переговорів студенти погодились повернутись до кампусу. Вже коли студенти почали свій марш назад до університету, з боку військових та поліцейських стали лунати образливі вигуки у бік демонстрантів. Деякі обурені студенти повернули назад, щоб відповісти на образи з боку поліцейських. У той час, як їхні колеги намагались умовити їх не звертати увагу на провокацію з боку апарату безпеки країни, поліцейські та військові почали використовувати сльозогінний газ та стріляти у натовп. Демонстранти у паніці побігли у бік університету, поліцейські та військові використовували увесь свій арсенал, перш за все

палиці та газ, проти студентів. Загнавши студентів на територію університету, поліція та армія продовжували обстрілювати територію університету Трісакті ззовні. Вже пізно вночі після тривалих переговорів обстріл було завершено і студентам невеликими групами по п'ять осіб було дозволено повертатись додому. На прес-конференції, що відбулась пізно вночі, представники поліції та армії заперечували, що була використана вогнепальна зброя, доводячи усім присутнім, що, крім газу використовувалась зброя лише травматична. Однак автопсія чотирьох вбитих жертв довела, що владними структурами використовувалась саме вогнепальна зброя. Четверо вбитих студентів відразу ж стали національними героями Індонезії. Саме їхня загибель призвела до падіння багаторічного режиму в країні [Pattiradjawane 1999, 69].

Наступного дня, тобто 13 травня, після того, як індонезійське суспільство дізналось про трагедію, що сталася в університеті Трісакті, по всій країні почались заворушення, однак особливого драматизму ці події досягли у великих яванських містах: Джакарті, Бандунгу та Суракарті. Народні маси почали громити все, що, на їхній погляд, уособлювало режим Сухарто. Головною жертвою народного гніву стало китайське населення країни. Власники магазинів, крамниць, місць суспільного харчування малайського походження вивішували таблички, на яких було написано, що цей заклад належить малайцю за походженням або що власник підтримує реформацію. Цей антикитайський рух чимось нагадав “Ніч кришталевих ножів” в Німеччині або низку “погромів” у Російській імперії. Нерухомість, що належала родині Сухарто та чуконгам (китайцям-багатіям), руйнувалась по всій країні. Тільки в Джакарті під час народних заворушень загинуло більше 1000 осіб [Adjiningrat 2003, 140]. Міжнародні організації та підприємства евакуювали весь персонал та їхні родини. Зрозуміло, що китайське населення країни також почало емігрувати з країни з початком цих заворушень.

І понині невідомо, хто ж насправді є відповідальним за події, що відбулись 13–15 травня 1998 року. Одні вважають, що це був елементарний прояв громадянської незгоди з політикою уряду та багаторічним “фаворитизмом” китайців у Індонезії. Деякі вважають, що за цими подіями стоять військові, які таким чином спрямували народне невдоволення від себе на китайське населення,

яке виступило своєрідним “цапом-відбувайлом” за усі вчинки, що скоїли останнім часом індонезійські військові. Пізніше була навіть скликана спеціальна комісія, завданням якої було розібратись, хто ж винен у цих заворушеннях, і притягти винних до відповідальності. Ця комісія встановила, що по всій країні діяла мережа провокаторів, які за годину до початку заворушень почали підбурювати населення проти певних верств суспільства в країні. Однак назвати імена головних замовників заворушень комісія не змогла. Є ще думка, що ці заворушення є продуктом плідної роботи іноземних спецслужб. Керівництво західних країн вже не потребувало Сухарто, його роль як прозахідного або, якнайменш, нейтрального політика закінчилась із розпадом Радянського Союзу ще у 1991 році. Для західних урядів він був своєрідним атавізмом, а може й небезпечним елементом, який розповсюджує приклад корупції серед інших країн “третього світу”. Можливо, й сукупність усіх цих факторів призвела до того, що 13–15 травня в країні відбулись заворушення, які стали своєрідною короткочасною громадянською війною в Індонезії.

Сухарто у той самий час, коли відбулась трагедія Трісакті, коли почались заворушення в країні, перебував з візитом в Єгипті. Дізнавшись про останні події, 14 травня на зустрічі з індонезійськими громадянами, що мешкали в Каїрі, він заявив, що якщо народ цього дійсно бажає, то він може піти у відставку з посади президента. 15 травня, відразу ж по закінченні саміту в Єгипті Сухарто повертається до Індонезії і проводить нараду з віцепрезидентом Хабібі та іншими високопосадовцями. 17 травня міністр туризму, мистецтва та культури Абдул Латіф подає президентові прохання про власну відставку, мотивуючи це родинними проблемами та тиском із боку дітей.

18 травня о 15:20 за західноіндонезійським часом голова верхньої палати парламенту і разом із тим голова партії Голкар Хармоко на засіданні DPR, на якому були присутні тисячі студентів та інших активістів громадянського руху спротиву режиму Сухарто, зробив заяву, що було б дуже мудро та доцільно з боку президента Сухарто, в ім'я єдності країни та єдності нації, піти у відставку [Aspinall, Feith & Van Klinken 1999, 113].

Ввечері того ж дня група високопосадовців прибула до будинку Сухарто в районі Чендана, щоб розповісти про перебіг подій.

Коли вони зробили спробу порадити президенту розпустити діючий уряд та вдатись до реальних реформ, Сухарто відразу ж їх зупинив, вважаючи, що справою уряду може займатись тільки він – президент Сухарто. Голова Збройних сил Індонезії Віранто заявив, що промова Хармоко є лише власною думкою, яка не висловлює позицію інших. Вже вночі того ж дня студентство вирішило не тільки пікетувати будинок парламенту, а й взагалі залишитися в самому будинку на усю ніч.

Вранці 19 травня Сухарто зустрівся з представниками мусульманської еліти та відомими політичними діячами, серед яких були голова мусульманського політичного об'єднання Nahdatul Ulama Абдурахман Вахід, професор Університету Індонезія, фахівець із правових питань Юсріль Іхза Махендра, голова MUI (Majelis Ulama Indonesia, Рада Улама Індонезії) Алі Яфіє тощо. Протягом цієї зустрічі, що тривала дві з половиною години, незважаючи на заплановані 30 хвилин, ці видатні політичні та релігійні діячі детально окреслили перебіг подій у країні, згідно з якими суспільство бажає відставки президента. Сухарто ж запропонував створити Комітет Реформації. Відразу після зустрічі Сухарто заявив, що склад діючого уряду буде змінений. Трохи пізніше міністри, які пов'язані з економічним сектором країни, заявили про розвал внаслідок заворушень економічної інфраструктури, а також про те, що представники фінансової еліти країни не підтримують пропозицію Сухарто щодо створення Комітету Реформації, називаючи це затримкою часу [Gafur 2000, 160].

З огляду на те, що 80 тисяч солдатів Джакартського округу були приведені в бойову готовність, вранці 20 травня Амієн Раїс був змушений відмінити заплановану велику маніфестацію біля монумента Монас у Джакарті. У той же час на вулиці Джокджакарти вийшло приблизно півмільйона осіб, включаючи султана Хаменгкубувоно X. Великі маніфестації антисухартівського характеру відбулись також у Медані, Бандунгу та Суракарті. Хармоко знов зробив публічну заяву, в якій він вже попереджав Сухарто про те, що якщо він сам не піде у відставку, то парламент буде змушений обрати нового президента, не звертаючи уваги на Сухарто та його прибічників.

Того ж 20 травня, приблизно о 15:30, відбулась зустріч міністрів, до компетенції яких входили економічні та фінансові галузі. Серед них не було Боба Хасана та міністра фінансів Фуада Бавазіера, які відмовились обіймати посади в реформістському уряді. Результатом цієї зустрічі стало створення листа президенту Сухарто, в якому в дещо ультимативній формі 14 міністрів пропонували Сухарто піти у відставку [Sutoro 2003, 288]. Сухарто стало зрозуміло, що він втратив будь-яку підтримку, навіть серед військових. Вже ввечері 20 травня серед реформістських кіл почали поширюватись чутки, що вранці 21 травня Сухарто складе свої повноваження президента країни.

О 9 ранку за західноіндонезійським часом президент Сухарто у своєму зверненні до індонезійського народу попросив вибачення за власні помилки, наголосив на тому, що його спроби реформувати індонезійське суспільно-політичне життя зазнали невдачі, й таким чином йому залишається лише проголосити про власну відставку й про те, що, відповідно до чинного законодавства, обов'язки голови держави буде виконувати віце-президент, тобто Хабібі.

Після оголошення про відставку Сухарто покинув Палац Незалежності разом із своїми ад'ютантами полковниками Іссантосо та Сутанто. Відразу ж після цього генерал Віранто заявив: що б не відбувалося в країні, екс-президент, його родина, представники “Нового порядку” перебувають під захистом військових.

22 травня Хабібі заявляє про створення “Кабінету Реформації”, нового уряду, який мав би втілювати у життя нові економічні та політичні реформи. Він звільняє генерала Прабово з посади командуючого військами стратегічного призначення сухопутних сил Індонезії. У парламентському будинку відбулись сутички між прибічниками Хабібі, багато з яких несли різноманітні релігійні символи, та студентством, яке вважало, що Хабібі також є втіленням старого режиму, та його прихід до влади ніяким чином не сприятиме реформації в Індонезії [Artha 2007, 75].

У будинку Абдуррахмана Вахіда в районі Чіганджур, що розташований у Південній Джакарті, рано-вранці 10 листопада був проведений національний діалог між представниками студентства та лідерами реформаційного руху Абдуррахманом Вахідом,

Амієном Раїсом, Мегаваті Сукарнопутрі та султаном Хаменгкубувоно Х. Унаслідок цієї зустрічі був створений своєрідний маніфест, основними положеннями якого були:

- збереження національної єдності;
- повернення народіві його суверенітету;
- децентралізація уряду та надання регіонам широких автономних повноважень;
- проведення загальних виборів;
- поступове припинення втручання військових у суспільно-політичне життя країни;
- розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією, перш за все, злочинів родини Сухарто та близького оточення екс-президента;
- розпуск Pamswakarsa, спеціально підготовлених та озброєних військовими загонів цивільних [Al-Chaidar, Sahrasad, Fadjoel 2000, 87].

10 листопада на спеціальному засіданні MPR (Majelis Permusyawaratan Rakyat, Народна Консультативна Асамблея) Хабібі був офіційно обраний на посаду Президента Республіки Індонезія. Хвиля протестів та демонстрацій прокотилась по всій країні. Владою був виданий наказ про тимчасове закриття шкіл та університетів для попередження масових зібрань. Однак ці заходи не допомогли, обурене студентство та ті прошарки суспільства, які також вважали, що обрання Хабібі є нічим іншим, як продовженням існування режиму “Нового порядку”, знов вийшли на вулиці індонезійських міст. 11 листопада студентська маніфестація біля пам'ятника Прокламації перетворилась на зіткнення студентства із загонами Pamswakarsa, загонами цивільних, підготовлених та озброєних ABRI спеціально для протистояння антиурядовим та антивійськовим заворушенням. 12 листопада сотні тисяч антиурядових маніфестантів намагались розпочати свій марш за маршрутом Семанггі-Сліпі-Кунінган. Однак маніфестанти не змогли дістатись до пункту призначення, тому що були зупинені великими силами військових, поліції та Pamswakarsa. Наступного дня, тобто 13 листопада, студентство змогло все-таки прибути до Семанггі і там об'єднатись із студентами університету Атма Джая, однак, коли маніфестанти дістались до вулиці

Судармана, вони опинились оточеними поліцією, військовими та загонами *Pamswakarsa*, які почали там збиратись ще напередодні вночі. На вулиці була виведена навіть броньована важка техніка. Приблизно о третій дня техніка почала свій рух, щоб розігнати маніфестантів, які у той час влаштували сидячий страйк. Пролунали перші постріли з боку представників силових структур. Студенти були змушені бігти та шукати притулку на території університету *Атма Джая*. Представники інших навчальних закладів, почувши про події, що відбувалися в районі *Семанггі*, намагались прийти на допомогу своїм колегам, але їхнім намаганням перешкоджав сльозогінний газ та кулі поліції й армії. Стрільянина тривала до другої години ночі. Внаслідок цих подій, які увійшли до історії як “трагедія *Семанггі I*”, загинуло 17 осіб, сотні інших було поранено [Sabon 1999, 100]. Пізніше у 1999 році відбудеться “трагедія *Семанггі II*”, коли студентство знов вийде на вулиці на протест проти закону, що надавав військовим широкі повноваження під час проведення цивільними маніфестацій, демонстрацій, мітингів та страйків.

Із відставкою *Сухарто* усі проблеми, зрозуміло, відразу ж не були вирішені. Країна повинна була пройти довгий шлях, щоб подолати усі негаразди, що накопичились за останні роки існування режиму “Нового порядку”. Народні заворушення проти авторитаризму, рушійною силою яких було студентство, призвели до падіння режиму *Сухарто*. Саме діяльність студентських спілок у 1996–1998 рр. є початком періоду Реформації в Індонезії. Взагалі, події, які відбувались в Індонезії наприкінці 90-х років ХХ ст., мають багато спільного з подіями в СРСР (друга половина 80-х – початок 90-х рр.), в Китаї на площі *Тяньаньмень* (1989 р.). Студентські організації Індонезії, з огляду на інертність політичної опозиції в країні, взяли на себе роль провідників демократичних змін та реформування суспільно-політичного устрою в Республіці Індонезія. Існує велика імовірність того, що, якщо б студентство не вийшло на вулиці міст, деякі б з них не віддали своє життя, а інші – здоров’я, ймовірно, режим *Сухарто* зміг ще протриматись певний час й знов посилитись із можливою, з огляду на вік *Сухарто*, передачею влади комусь із родини другого Президента Індонезії.

Слід зазначити, що падіння режиму Сухарто негативно вплинуло на загальне ставлення індонезійського суспільства до владних структур, збройних сил, поліцейського апарату та призвело до виникнення анархічних тенденцій у країні. Однак все ж таки імідж армії не був остаточно зіпсований подіями, що передували становленню епохи Реформації. Все ж таки індонезійське суспільство розуміло, що сильна армія є основою самого існування країни, її цілісності.

Розвиток подій в Індонезії в 1998 році характеризується їхньою інтернальністю, втручання у нього провідних країн світу було мінімальним, виключно внутрішні сили (уряд, збройні сили, поліція, опозиція, студентство) стали головними дійовими особами. Багато у чому це пояснюється тим, що світова спільнота була більше сконцентрована на подоланні економічної кризи, що завдала збитків усім країнам світу без винятку.

ЛІТЕРАТУРА

- Adjiningrat D. Berakhirnya Rezim Orde Baru.* Jakarta, 2003.
- Al-Chaidar, H. Sahrasad, R. M. Fadjroel. Gerakan Mahasiswa, Rezim Tirani & Ideologi Reformasi.* Jakarta, 2000.
- Arismunandar S. Bergerak! Peran Pers Mahasiswa Dalam Penggulingan Rezim Soeharto.* Yogyakarta, 2005.
- Artha A.T. Kudeta Mei '98: Perseteruan Habibie-Prabowo.* Yogyakarta, 2007.
- Aspinall E., H. Feith & G. Van Klinken. The Last Days of President Suharto.* Clayton, 1999.
- Denny J. Jatuhnya Suharto dan Transisi ke Demokrasi.* Jakarta, 1999.
- Eklof S. Indonesian Politics in Crisis: the Long Fall of Suharto, 1996–1998.* Copenhagen, 1999.
- Gafur A. Hari-Hari Terakhir Seorang Presiden.* Jakarta, 2000.
- Huda D. Jatuhnya Suharto Kemenangan Kaum Sekuler.* Jakarta, 1999.
- Mahendra Suharsih. Bergerak Bersama Rakyat: Sejarah Gerakan Mahasiswa dan Perubahan Sosial di Indonesia.* Yogyakarta, 2007.

Pattiradjawane R. L. Trisakti Mendobrak Tirani Orde Baru: Fakta dan Kesaksian Tragedi Berdarah 12 Mei 1998. Jakarta, 1999.

Sabon M. Fakta Tragedi Semanggi: Analisis Hukum, Sosial Politik, Moral. Jakarta, 1999.

Sutoro E. Transisi Demokrasi Indonesia: Runtuhnya Rezim Orde Baru. Yogyakarta, 2003.

Widjojo M. S. Penakluk Rezim Orde Baru: Gerakan Mahasiswa'98. Jakarta, 1999.

Zon F. Politik Huru Hara Mei 1998. Jakarta, 2009.